

تفسیر دکتر دینانی از گلشن راز در «راز راز»

این کتاب اثری است درباره گلشن راز، اثر جاودانه شیخ محمود شبستری، عارف پیشرو و پیشتاز فرهنگ اصیل ایران زمین در قرن‌های گذشته.

این کتاب اثری است درباره گلشن راز، اثر جاودانه شیخ محمود شبستری، عارف پیشرو و پیشتاز فرهنگ اصیل ایران زمین در قرن‌های گذشته.

عیار سخن او، از لحن گرم و گیرای او قابل تشخیص است و از دایره دلالت واژگان و نفوذ کلامش می‌توان دانست که صاحب چه روح سترگ و چه روحیه بی‌پایانی بوده است.

منظومه «گلشن راز» یک اثر عرفانی است که سرشار از اندیشه‌های بلند و تفکر متعالی بوده و هر اندیشمند اهل تامل را به نوعی از تحسین و اعجاب درمی‌آورد. در مجموع این اثر حتی یک سخن نامعقول و غیرمنطقی دیده نمی‌شود و همه آنچه در این اثر آمده در اوج اندیشه و تفکر جای دارد و در واقع، یک دوره از حکمت و الهیات به شمار می‌آید. اندیشه‌های بلند، مرز زمان و مکان را درمی‌نوردد و هرگونه تعصب قومی و رنگ و نژاد و زبان را فرو می‌ریزد. این اثر از گنجینه‌های پربهای الهیات عقلی و شهودی است که به طور شایسته تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است. البته نباید فراموش کنیم که تاکنون چندین شرح و تفسیر بر آن نوشته شده و مورد استفاده قرار گرفته است، ولی هنوز نمی‌توان ادعا کرد که حق این اثر آنگونه که شایسته است، ادا شده و دیگر جایی برای سخن گفتن و تفسیر کردن باقی نمانده است. همانگونه که به طور مکرر یادآور شدیم، این اثر بزرگ منظوم است و در قالب شعر تنظیم شده است.

دکتر دینانی در مقدمه کتاب آورده است: خداوند تبارک و تعالی نخواست است که امور عالم از انسان پنهان بماند. به همین جهت گوهر تابناک عقل و خرد را به او بخشیده است تا بتواند در پرتو این گوهر تابناک به حقایق جهان دست یابد. اگر دیده می‌شود که گاهی برخی از عرفا از عقل انتقاد کرده، از استدلال نکوهشی به عمل آورده‌اند، منظور آنها عقل جزئی سود انگار و دنیوی بوده است. عقل قدسی هرگز مورد انتقاد اهل عرفان قرار نگرفته، بلکه همواره مورد ستایش بوده است.

اگر مولوی بلخی در برخی موارد، پای استدلالیان را پای چوبین و سست خوانده، در جای دیگر با صراحت می‌گوید: «این جهان یک فکرت است از عقل کل» نظام جهان یک نظام معقول است و جهانی که نظام معقول نداشته باشد، یا وجود ندارد و یا اینکه آشوب محض به شمار می‌آید. آشوب محض چیزی نیست که بتوان آن را به تصور در آورد.

«آشوب محض» یک نام است و نمی‌توان از تحقق خارجی آشوب محض سخن به میان آورد. شناخت واقعی، ادراکی است که علاوه بر اینکه با واقع و نفس الامر مطابقت دارد، با عقل نیز مطابقت داشته باشد. بنابراین، امر نامعقول با عالم عرفان ارتباط ندارد و عارفان بزرگ هرگز از آنچه نامعقول است، سخنی به میان نیاورده‌اند.

وی در ادامه مقدمه خود می‌نویسد: منظومه «گلشن راز» چنانکه از نام آن بر می‌آید، به همان اندازه که «گلشن راز» وحدیقه حقیقت و گنج اسرار شناخته می‌شود، کتاب حکمت و دفتر عقل و مخزن استدلال‌های منطقی نیز به شمار می‌آید. این تنها منظومه «گلشن راز» نیست که در طول تاریخ کمتر مورد توجه قرار گرفته است، بلکه بسیاری از آثار بزرگ عرفانی که به زبان فارسی نوشته شده نیز به اندازه کافی مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است. اگر در قرون گذشته، اشتغال به زبان عربی و آموختن صرف و نحو و موازین این زبان موجب شده بود که اندیشمندان به آثار عرفانی و حکمی در زبان فارسی کمتر توجه داشته باشند، در روزگار جدید اشتغال بیش از اندازه به زبانهای غربی و کتب اروپایی باعث این است که آثار حکمی و عرفانی در زبان فارسی به بوته فراموشی سپرده شود. نسل جدید از مضامین حکمی و عرفانی در زبان فارسی چندان آگاهی ندارد و این غفلت و ناآگاهی از میراث غنی و ارزشمند حکمی و عرفانی در زبان فارسی، یک خسران جبران‌ناپذیر است که هویت فرهنگی جامعه فارسی زبان را مورد تهدید قرار می‌دهد. اندیشمندان بزرگ فارسی زبان، به مقتضای ادله و جهاتی که جای ذکر آنها در اینجا نیست، ترجیح می‌دادند که اندیشه‌های بلند و والای خود را به زبان شعر مطرح سازند. حافظ به زبان شعر و غزل، چنان سخن گفت که گاهی برای تفسیر یک بیت از ابیات او، می‌توان کتابی بزرگ به رشته تحریر در آورد. او با رمز و ایجاز، بزرگترین معانی عرفانی و اجتماعی را به مخاطبان خود انتقال داده است.

منظومه «گلشن راز» از جهت حجم و تعداد صفحات کوچک است ولی بزرگ‌ترین و عمیق‌ترین مسائل عرفانی در آن مطرح

شده است. کمتر مطلبی را می توان در کتاب کبیر و پرچم «فتوحات مکیه» یا حتی «فصوص ابن عربی» پیدا کرد که موجز و مختصر همان مطلب، در منظومه گلشن راز» مطرح نشده باشد. عرفای عالی مقام، اهل تاویل بوده، با زبان تاویلی نیز سخن می گویند. کلمه «تاویل» که یک اصطلاح قرآنی نیز به شمار می آید به معنی بازگشت یا بازگرداندن به اصل است؛ هر چیزی که در این عالم موجود است دارای اصل و فرع بوده و از ظاهر و باطن برخوردار است. کلمات و الفاظ و حتی معانی آنها نیز از این قاعده بیرون نیستند. به طور معمول و در آغاز امر، وقتی الفاظ و کلمات گفته می شوند و به گوش اشخاص می رسند، معانی محسوس آنها به ذهن شنونده متبادر می شود.

فهرست مطالب کتاب به این شرح است:

مقدمه و اعتذار

مقدمه دکتر دینانی

مطلع

آشنایی با شیخ شبستر

برافروختگی جان

انسان به مثابه شخص

از خلق تا امر

راز اختلاف تفسیرها

گستره وحدت

من و جز من

از منطق به اشراق

جنگ با فیلسوفان

سوال از راه

تمثیل: برکات عدم بر وجود

جهان دل

لفظ و معنی

قانون جذب

جهان وارونه

در جستجوی بازگشت به جهان وارونه

تحیّر؛ پایان تفکر

کیست این پنهان مرا در جان و تن

های هویت

مسافران طریق

حقیقت تامه محمدیه

آنسوی توقف

رمز مطلق

آئینه ای برای سایه ها

راه آشنایی

سرنوشت یک قطره

دامنه های وصل وصال

خدا و دیگری

مشرق جان

لحظه ها

اوج صیوررت

پایان

خاتمه

«راز راز؛ تفسیر دکتر دینانی از «گلشن راز» نوشته کریم فیضی در 436 صفحه است که از سوی انتشارات اطلاعات در تهران منتشر شده است.

این کتاب با شماره ثبت 499025 در کتابخانه شماره یک مجلس شورای اسلامی موجود است